

Crna Gora
AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE MEDIJE
Broj: UP P 02-043/24-14/3
Podgorica, 15.04.2024. godine

Na osnovu člana 40 i 144 Zakona o elektronskim medijima („Sl. list Crne Gore”, br. 46/10, 40/11, 53/11, 06/13, 55/16, 92/17 i 82/20) i člana 18 i 116 Zakona o upravnom postupku („Sl. list Crne Gore”, br. 56/14, 20/15, 40/16 i 37/17), postupajući po prigovoru NVO „Asocijacija Spektra” iz Podgorice (akt zaveden kod Agencije za elektronske medije pod br. UP P 04-043/24-14 od 14.03.2024. godine), direktorica Agencije za elektronske medije donosi

R J E Š E N J E

1. Privrednom društvu „AST” d.o.o. iz Podgorice, emiteru opšteg televizijskog programa „Prva TV”, izriče se upozorenje kao upravno-nadzorna mjera, zbog kršenja člana 48 stav 2, člana 55 st. 6 i člana 56 st. 4 Zakona o elektronskim medijima, člana 7, 8 stav 1 i 2, člana 11 stav 1 i člana 17 stav 1 Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima („Sl. list Crne Gore”, br. 35/11, 7/16 i 8/19) i tač. 7.1. izdatog Odobrenja za emitovanje O-TV-K-15, dana 14. marta 2024. godine, tokom emitovanja programskog sadržaja „Jutro” i u okviru njega segmenta „Tema jutra” u periodu od 07:47:32 do 08:32:50 sati (45 minuta 18 sekundi).
2. Upozorenje iz tačke 1 ovog Rješenja se izriče zbog:
 - a) zbog emitovanja programskog sadržaja kojim se podstiče diskriminacija i netrpeljivost po osnovu pripadnosti nekoj grupi (član 48 stav 2 Zakona o elektronskim medijima i član 17 stav 1 Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima);
 - b) kršenja obaveze da u proizvodnji (uređivanju i emitovanju) informativnog programa to rade profesionalno i odgovorno i na način da doprinose slobodnom, istinitom, cjelovitom, nepristrasnom i blagovremenom informisanju javnosti o događajima u zemlji (član 55 st. 6 tač. 1 Zakona o elektronskim medijima i član 7 Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima);
 - c) kršenja obaveze emitera da obezbijedi da se u televizijskom programu događaji moraju vjerno prikazati, a različiti pristupi i mišljenja primjereno zastupljeni, da mora podsticati nepristrasnost, uz poštovanje razlika u mišljenjima o političkim ili privrednim pitanjima (član 55 st. 6 tač. 1 Zakona o elektronskim medijima i član 8 Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima);
 - d) kršenja obaveze emitera da u proizvodnji informativnog programa poštuje načela objektivnosti i nepristrasnosti (član 8 stav 1 Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima);
 - e) kršenja obaveze da programski sadržaji, a naročito informativno-politički i programi o tekućim događajima moraju biti pravični i izbalansirani, što se postiže objavljivanjem suprotstavljenih stavova, bilo u istom programu ili u nizu drugih programa, koji predstavljaju cjelinu u obradi određene tematike (član 11 stav 1 Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima);
 - f) kršenja obaveze da se programskim sadržajima ne smiju tendenciozno promovisati interesi jedne političke stranke ili bilo koje grupe ili pojedinca (član 11 stav 2 Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima).
3. Privredno društvo „AST” d.o.o. Podgorica je dužno da, u skladu sa članom 140 stav 3 Zakona o elektronskim medijima, u okviru opšteg televizijskog programa „Prva TV”, u emisiji „Jutro”, objavi informaciju o izrečenoj mjeri iz tačke 1 ovog Rješenja koja glasi:

„Agencija za elektronske medije je izrekla upozorenje emiteru opšteg televizijskog programa 'Prva TV' jer je, dana 14. marta 2024. godine, u okviru programskog sadržaj 'Jutro', emitovao

programski sadržaj kojim se podstiče diskriminacija i netrpeljivost po osnovu pripadnosti određenoj grupi i propustio da doprinese cjelovitom, nepristrasnom i objektivnom informisanju javnosti, na pravičan i izbalansiran način."

4. Privredno društvo „AST“ d.o.o. Podgorica je dužno da, u pisanoj formi i u roku od 24 sata od emitovanja, obavijesti Agenciju za elektronske medije o načinu (sadržaj, datum i vrijeme) objavljivanja informacije o izrečenoj mjeri iz tačke 1 ovog Rješenja.
5. Protiv ovog rješenja može se podnijeti žalba Savjetu Agencije za elektronske medije u roku od 15 dana od dana dostavljanja rješenja.
6. Ovo rješenje će se objaviti na veb-sajtu Agencije za elektronske medije www.aemcg.org.
7. Ovo rješenje stupa na snagu danom donošenja.

O b r a z l o ž e n j e

Dana 14.03.2024. godine, Agenciji za elektronske medije (u daljem tekstu: „Agencija“) dostavljen je prigovor NVO „Asocijacija Spektra“ iz Podgorice na rad privrednog društva „AST“ d.o.o. Podgorica (u daljem tekstu: „emiter“), kao komercijalnog emitera televizijskog programa „Prva TV“ (akt zaveden kod Agencije pod br. UP P 04-043/24-14 od 14.03.2024. godine).

Prigovor se odnosi na programski sadržaj „Jutro“, koji je emitovan dana 14. marta 2024. godine, u periodu od 06:30:03 do 09:00:35 sati (2 sata 30 minuta 32 sekunde) i u okviru njega segment „Tema jutra“, u periodu od 07:47:32 do 08:32:50 sati (45 minuta 18 sekundi).

Prigovorom NVO „Asocijacija Spektra“ iz Podgorice se ukazuje na sljedeće:

- da je „u okviru programa 'Jutro' uživo adresirana tema nacrtu Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja, a gosti u studiju su bili Boris Brajović, svještenik Mitropolije crnogorsko-primorske, imam Džemo Redžematović, te advokatica Andrijana Razić“, kao i da su „u studiju bili pozvani predstavnici/e Ministarstva za ljudska i manjinska prava, te organizacija Kvir Montenegro, Juventas, Spektra i LCBT Forum Progres, koje se bave ljudskim pravima LGBTI osoba, a koje su odbile gostovanje“.
- „ono što zabrinjava jeste nekritički osvrt 'Prve TV', koja je u svom prilogu podržala pogrešne interpretacije nacrtu Zakona od strane gostiju, te i sama pogrešno interpretirala djelove nacrtu Zakona i to u sljedećim djelovima:
 - Milojko Ćuković u uvodnom dijelu emisije postavlja pitanje: 'šta bi se desilo ako dođemo u situaciju da maloljetne osobe mogu da odlučuju kojeg su pola?', što dovodi javnost u zabludu, jer nacrt Zakona se ne bavi ovim pitanjem, već se u članu 6 definiše da maloljetna osoba uz suglasnost roditelja/staratelja ima pravo na promjenu oznake pola u dokumentima. Pravo maloljetne osobe na pristup procesu promjeni pola ne reguliše navedeni nacrt Zakona, već Zakon o zdravstvenom osiguranju, te Pravilnik o utvrđivanju kriterijuma za medicinsku promjenu pola definisan od strane Ministarstva zdravlja još 2014. godine.
 - Nadalje, Svetlana Eraković, tvrdi da nijesu našli sagovornike iz NVO i LGBTI zajednice prenošeći netačno 'izgleda da nijesu bili raspoloženi da govore na ovu temu, a od nekih smo dobili i odgovor da ne bi u ovom sastavu da govore'. Ovaj navod predstavlja nepotpuno prenošenje informacija, jer sam ja, kao predstavnik Asocijacije Spektra, te član Radne grupe koja je radila na nacrtu Zakona, novinaru Milojku Ćukoviću poslao odbijenicu na poziv da gostujem ('Poštovani Milojko, izvinite što ste čekali, bio sam govornik na konferenciji. Nažalost moram odbiti svoje učešće, jer smatram da o ljudskim pravima treba diskutovati na način koji nije debata, što iz priloženih pitanja i biografija učesnika mogu da zaključim da će biti. Naročito nalazim problematičnim što se niko od gostiju mimo mene nikad nije bavio ovom temom, a ne želim da ovakvom debatom nanesimo štetu onima kojima društvo već dovoljno štete nanosi. Ukoliko ubuduće budete htjeli da koncipirate ovaj razgovor na način koji će omogućiti da zaista predstavimo važnost ovog zakona, na raspolaganju sam Vam. Srdačno').
 - U toku cijelog priloga, novinar Milojko Ćuković i novinarka Svetlana Eraković podržavaju govornike u stavovima kojima se promovise nepoštovanje ljudskih prava LGBTI osoba, a koji uključuju tvrdnje da su ljudska prava LGBTI osoba protiv porodičnih vrijednosti, da ne postoji diskriminacija LGBTI osoba u Crnoj Gori, da je ovaj

Zakon 'kataklizma' za crnogorsko društvo, te se zalažu protiv rodno-senzitivnog jezika, uprkos činjenici da dva sagovornika kažu da se nijesu ni upoznali sa sadržajem nacрта Zakona. Dodatno, novinar/ka, tvrde da je javnost protiv nacрта Zakona, citirajući njihove gledaoce iz nepoznatih izvora".

- „vjeruju da je 'Prva TV' grubo prekršila Zakon o medijima" i to odredbe člana 5 (Mediji su dužni da u svom radu koriste rodno osjetljivi jezik) i člana 36 (Zabranjeno je objavljivanje informacija u medijima kojima se izražavaju ideje, tvrdnje i mišljenja koja izazivaju, šire, podstiču ili pravdaju diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, političkog, vjerskog i drugog uvjerenja, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjinskog naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica)
- „vjeruju da je Prva TV prekršila Kodeks novinara ('za novinara su činjenice neprikosnovene, a njegova obaveza je da ih stavlja u pravilan kontekst i onemogućiti njihovuzloupotrebu, bilo da se radi o tekstu, slici ili tonu. Glasine i pretpostavke moraju se nedvosmisleno naznačiti kao takve. Obaveza je da vijest i komentar budu jasno razdvojeni'; 1.1 Opšti standardi: Novinari moraju da njeguju najviše profesionalne i etičke standarde. Oni moraju da preduzmu sve razložne korake kako bi bili sigurni da objavljuju isključivo tačne informacije, i da su njihovi komentari čestiti. Novinari nikada ne smiju da objave informaciju za koju znaju da je lažna ili zlonamjerna i neosnovanu optužbu na račun drugih, koja ima za cilj da ugrozi njihovu reputaciju. Pravo je novinara da odbije zadatak koji je u suprotnosti sa etičkim kodeksom; Pravo javnosti da zna ne može biti opravdanje za senzacionalističko izvještavanje. Stoga, novinari ne smiju iskrivljivati informacije pretjerivanjem, neadekvatnim naglašavanjem jednog aspekta priče ili jednostranim izvještavanjem. Novinari moraju izbjegavati naslove ili reklamne slogane koji bi mogli navesti na pogrešan zaključak o suštini događaja ili pojave. Činjenice ne smiju biti iskrivljivane tako što će biti stavljene van konteksta u kome su se desile; Mediji ne smiju da objavljuju materijal koji je namijenjen širenju neprijateljstva ili mržnje prema osobama zbog njihove rase, etničkog porijekla, nacionalnosti, pola, fizičkih nedostataka, vjere ili političke pripadnosti. Isto važi i ako postoji velika vjerovatnoća da će objavljivanje nekog materijala izazvati prethodno navedeno neprijateljstvo i mržnju').

Postupajući po osnovu navoda iz prigovora, Sektor za nadzor nad radom pružalaca AVM usluga Agencije izvršio je uvid u snimak emitovanog programskog sadržaja i sačinio nalaz (akt broj UP P 02-043/24-14/1 od 20.03.2024. godine).

Agencija je dana 20. marta 2024. godine, pokrenula postupak za utvrđivanje odgovornosti zbog kršenja Zakona o elektronskim medijima (u daljem tekstu: „Zakon“), Pravilnika o programskim standardima u elektronskim medijima (u daljem tekstu: „Pravilnik“) i izdatog Odobrenja za emitovanje i uputila je tim povodom emiteru zahtjev za izjašnjenje (akt broj 02-043/24-14/2 od 14.03.2024. godine). U ostavljenom roku emiter nije dostavio izjašnjenje.

Prilikom razmatranja da li je emitovanjem predmetnog programskog sadržaja došlo do kršenja Zakona i Pravilnika, Agencija je posebno imala u vidu sljedeće:

- Načelo objektivnosti je definisano kao obaveza elektronskih medija da u informativnim programima svako stanovište predstave na objektivan način, bez uređivačkih intervencija i komentara kojima bi se favorizovala jedna strana, ili neistinito predstavio predmet informativnog sadržaja. Kada između elektronskog medija i pojedinaca i/ili organizacija postoji interesna povezanost, onda se ta povezanost u programu mora jasno naglasiti (čl. 4 st. 1 tač. i) Pravilnika).
- Načelo nepristrasnosti je definisano kao obaveza elektronskih medija da činjenično izvještavanje jasno odvoji od stava, mišljenja ili komentara, pri čemu lično uvjerenje i mišljenje urednika i novinara ne smiju da diskriminatorno utiču na izbor teme i način njenog predstavljanja. Primjena ovog načela isključuje manipulisanje izjavama, saopštenjima i sličnim sadržajima s ciljem promjene njihovog osnovnog smisla (zlonamjerno skraćivanje ili montiranje djelova sadržaja i sl.), odnosno manipulacije slikom, tonom i sadržajem koje iskrivljuju osnovni smisao saopštenog (čl. 4 st. 1 tač. j) Pravilnika).

- Članom 48 stav 2 Zakona propisano je da se AVM uslugom ne smije podsticati mržnja ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta ili polne orijentacije
- Članom 55 st. 6 tač. 1 Zakona i članom 7 Pravilnika propisano je da su emiteri koji proizvode (uređuju i emituju) informativni program dužni da to rade profesionalno i odgovorno i na taj način da doprinose slobodnom, istinitom, cjelovitom, nepristrasnom i blagovremenom informisanju javnosti o događajima u zemlji i inostranstvu.
- Članom 56 st. 4 Zakona i članom 8 Pravilnika propisano je da emitovanje televizijskog programa mora da ispunjava, između ostalog, i sljedeće uslove: događaji se moraju vjerno prikazati, a različiti pristupi i mišljenja moraju biti primjereno zastupljeni; mora se podsticati nepristrasnost, uz poštovanje razlika u mišljenjima o političkim ili privrednim pitanjima.
- Članom 8 st. 1 Pravilnika je predviđeno da su u proizvodnji informativnih programa, elektronski mediji dužni da poštuju načela objektivnosti, nepristrasnosti, blagovremenosti, tačnosti, zabrane diskriminacije, slobode objavljivanja komentara i primjene pravila druge strane.
- Članom 11 st. 1 Pravilnika propisano je da programski sadržaji, a naročito informativno-politički i programi o tekućim događajima moraju biti pravični i izbalansirani, što se postiže objavljivanjem suprotstavljenih stavova, bilo u istom programu ili u nizu drugih programa, koji predstavljaju cjelinu u obradi određene tematike, a stavom 2 istog člana Pravilnika je navedeno da se u programskim sadržajima ne smiju tendenciozno promovisati interesi jedne političke stranke ili bilo koje grupe ili pojedinca, posebno ukoliko se takvi sadržaji emituju sistematično tokom određenog vremenskog perioda.
- Članom 17 stav 1 Pravilnika je propisano da programski sadržaji elektronskih medija ne smiju biti usmjereni na kršenje zajamčenih sloboda i prava čovjeka i građanina ili izazivanje nacionalne, rasne i vjerske netrpeljivosti ili mržnje.

Na osnovu informacija i navoda sadržanih u prigovoru i izjašnjenju emitera, kao i uvida u snimak emitovanog sadržaja, Agencija je konstatovala sljedeće:

1. Emiter je 14. marta 2024. godine, u periodu od 06:30:03 do 09:00:35 sati (2 sata 30 minuta 32 sekunde) emitovao programski sadržaj „Jutro“, u okviru kojeg u periodu od 07:47:32 do 08:32:50 sati (45 minuta 18 sekundi) segment „Tema jutra“, čiji je opis dat u tač. 2.
2. Povod razgovora za rubriku „Tema jutra“ bio je Nacrt Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoopredjeljenja. Voditelji jutarnjeg programa Svetlana Eraković i Milojko Čuković u studiju su razgovarali sa profesorom filozofije i protojerejem-stavroforom, starješinom Hrama Sv. Dimitrija na Kruševcu Borisom Brajovićem (Mitropolija crnogorsko-primorska), glavnim imamom za Nikšić i Podgoricu Džemom Redžematovićem (Islamska zajednica) i advokaticom Andrijanom Razić.

Na početku rubrike, u terminu od 07:47:32 do 07:47:52 sati (20 sekundi), emitovana je najava kako slijedi.

Voditelj: *„A Nacrt Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoopredjeljenja izaziva veliku pažnju javnosti u Crnoj Gori. Upravo o ovoj temi razgovaraćemo ovog jutra i šta bi se desilo ako dođemo u situaciju da maloljetne osobe mogu da odlučuju kojeg su pola.“*

Nakon što su predstavljani gosti emisije, u terminu od 07:48:13 do 07:48:54 sati (41 sekund) emitovano je obrazloženje o predstavnicima institucija i organizacija koji se nijesu odazvali pozivu za gostovanje u jutarnjem programu.

Voditeljka: *„Važno mi je da napomenem, a čini mi se, jako bi bili bitni za ovu temu, s obzirom na to da su oni pokretači ovog Zakona, uputili smo poziv Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, međutim, niko se od njih nije odazvao. Takođe, pozvali smo i nevladine organizacije 'Kvir', 'LGBT Progres Montenegro' i tako dalje, kao i pripadnike LGBT populacije. Međutim, nijesmo našli sagovornike u nikom od njih, jer izgleda, nijesu bili raspoloženi da govore na ovu temu, a od nekih smo dobili i odgovor da ne bi u ovom sastavu da govore. Mi koji smo ovdje govorićemo ovdje jutros i nadam se da ćemo doći do nekog dobrog zaključka.“*

U uvodnom dijelu razgovora, u terminu od 07:48:59 do 07:57:02 sati (8 minuta 3 sekunde) emitovan je segment programskog sadržaja koji slijedi.

Boris Brajović, profesor filozofije: „*Nacrt Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoopredjeljenja, koje je pripremila Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i koje je izazvalo određene reakcije, među njima i saopštenje Mitropolije crnogorsko-primorske, objavljeno na našem zvaničnom sajtu, prilika je da u ovom studiju i u javnom prostoru, nažalost nema predlagača Zakona i to mi je žao, zato što smo se i mi iz Mitropolije prvi put upoznali preko medija sa Nacrtom ovog Zakona. Bila je prilika, dakle, nadam se da će biti i u nekoj doglednoj budućnosti i neka javna rasprava. Dakle, prilika je da u duhu dobronamjernog diskursa, odnosno u javnom prostoru iznesemo bolje argumente. I to je za nas jako važno, jer iako nijesmo istomišljenici, nalazimo se na istom, da tako kažem, prostoru. Dakle, nalazimo se u jednom neprestanom dijalogu, koji treba da potvrdi sve naše identitete, različite identitete. Jer mi se nijesmo, dakle, mi živimo, krećemo se, postojimo u jednom prostoru koji nije ispražnjen, nego je taj prostor prostor iskustva, odnosa, principa, načela, ali i vrijednosti. I te vrijednosti nijesu plod, barem za nas hrišćane, proizvoljne, da tako kažem, projekcije niti invencije, već iskustva odnosa Boga, čovjeka i svijeta. U tom smislu je i naša crkva ovim saopštenjem htjela da naglasi tu brigu za jedan problem koji se ispostavlja kao, ne urgentan, ali kao aktuelan. Kada je izašlo to naše saopštenje, da kažem, odmah su reakcije medijske bile na to naše saopštenje, bile su reakcije koje pokazuju, ne samo poziciju onih koji su reagovali na saopštenje Mitropolije crnogorsko-primorske, nego pokazuje kako je ovaj Nacrt Zakona o pravnom prepoznavanju, a to nije tačan termin, zapravo prije bi trebalo da bude termin o pravnom priznanju, zato što nije ovo nomološki neki softverski zadatak, ali da ne ulazim sad u sam Zakon, odmah su se javile medijske interpretacije našeg saopštenja. Jedna od tih medijskih kuća, da ne pominjem, rekla bruka i sramota Srpska pravoslavna crkva je protiv Zakona o pravnom prepoznavanju, druga NDH Vijesti je objavila, dakle, autorski naslov 'Srpskoj pravoslavnoj crkvi se ne sviđa Zakon'. Dakle, nije ovdje riječ o sviđanju i nesviđanju, nego je ovdje u pitanju, dakle da se argumenti iznesu u prilog ili protiv ovog Zakona. Zato što mislimo da ovaj Zakon je početak čitave jedne ideologije relativizma, koja pokušava da one vrijednosti koje su za nas konstitutivne, važne, na izvjestan način otkáže. Jer mi živimo danas u kulturi, 'cancel' kulturi, kulturi otkazivanja. Zarad političke korektnosti, mogu da se promijene ili da se isključe iz bilo kojeg dijaloga pa i tako velike vjerske zajednice, kao što je ova. Dakle, da kažem, da suština svakog dijaloga je, ne da ignorišemo jedni druge, nego da se razumijemo. Zato mi je žao što i 'Kvir' i 'Progres' i drugi nijesu željeli sa nama iz vjerskih zajednica da razgovaraju, ali nadam se da će razgovarati. Ali da kažem na početku, pa da prepustim ostalim govornicima, šta je to što je za nas ovdje problematično. Ne mogu sve iz ovog Nacrta Zakona što je Ministarstvo pripremila iznijeti, ali dvije ću, da tako kažem, pozicije koje su bitne, to su dakle, pitanje pola i roda. Iako se u ovom Zakonu, to je zanimljivo, u članu 4 ne objašnjavaju svi pojmovi, objašnjavaju se na pogrešan način. Dakle, ne objašnjava se ključni pojam, pol. Jer ovdje se pokušava da se, a to je ta čuvena prominentna feministkinja Džudit Butler, kojom se bavim i kao profesor na Fakultetu, pa proučavamo, ona je vrlo ozbiljna američka filozofkinja. Ona je pokušala da unese, i same feministkinje su se oko toga pobunile, da izjednači pol koji je biološka kategorija, da izjednači, da kaže pol i rod, i muško i žensko su fluidni termini, fluidni pojmovi, ne postoje. Dakle, to je nešto što običan čovjek ne može da razumije. Ne može da razumije ni obrazovan čovjek. Jer kako nešto što je prirodno, da vi imate određene genitalije, da imate muške, ženske i tako dalje, kako se to bilo kakvom pričom i teorijom može poništiti. I ovaj Zakon, zapravo, sugerise da se između pola i roda, pošto su to fluidni termini, ne postoji nikakva razlika. Kako je ona na jednom predavanju u Beogradu rekla, to su fantazmi. Dakle, polne odrednice su fantazmi. Dakle, to je nešto kao da kažete ovo brdo je fantazam, ja ga ne vidim, a to što ga vi ne vidite, ne znači da ono ne postoji."*

Voditeljka: „*Sem ovog člana, gospodine Brajoviću, gdje ste još vidjeli problematiku?*”

Boris Brajović: „*Problematika je, po pitanju djece male. Ja sam pročitao 'Report Legal Gender Recognition' Savjeta Evrope, pa sam vidio onda kako napreduje primjena ovog Zakona u zemljama Evropske unije i izvan Evropske unije. I tamo sam vidio različite, i to mi nije jasno. Na primjer, Škotska je spustila tu granicu maloljetnosti sa 18 na 16 godina, Njemačka je od 14 godina, u ovom Zakonu je od 15, ali u pitanju su djeca. Dakle, to je jedan problem na koji mi kao vjerska zajednica ne možemo pristati. Ne možemo pristati, za nas su muško i žensko (nerazgovjetno) kategorije, s različitim darovima za svaki, i muški i ženski pol. Ali da nam neko*

oduzima djecu zarad neke vrste ideologija, svakako ideologija, i da djeca... Znae, ovdje je pitanje slobode, samo slobodan čovjek može da odlučuje. A slobodan čovjek je zrio čovjek. Ja sad ne znam, ideal je zrelost, može čovjek da bude nezreo i u pedesetim godinama, sedamdesetim..."

Voditelj: *„Ali petnaest godina definitivno da..."*

Boris Brajović: *„Petnaest godina, to su adolescenti koji su u dobu... Socijalna inteligencija, psihološka inteligencija, seksualna inteligencija, dakle, to su sve kategorije koje se razvijaju u tom dobu. A to je ono doba prelaza, kada se adolescent odvaja od svojih roditelja, kada je prirodan bunt i sada mi treba da prepustimo našem djetetu, koje još je zbunjeno, dakle, još, ako je normalno, mislim, jer, ovdje se radi... Zakoni se, to će koleginica pravica bolje reći, ali, radi se o pojmu norme i normalnosti. Jer normativnost, jer ovaj Zakon se ne tiče samo onih na koje se odnosi to pravno prepoznavanje rodnog identiteta, nego se odnosi i na nas koji... Jer, samoodređenje je moralna kategorija, ali ne mogu sad u to da ulazim..."*

U nastavku programa, u periodu od 07:57:13 do 08:00:17 sati (3 minuta 4 sekunde), emitovan je segment programskog sadržaja čiji je transkript dat u nastavku.

Džemo Redžematović, glavni imam za Nikšić i Podgoricu: *„Pravo da Vam kažem, nakon što ste me pozvali u emisiju, ja sam počeo da malo listam i gledam Nacrt Zakona..."*

Voditeljka: *„Što je znak da ni zajednica nije dovoljno upoznata sa ovim Nacrtom Zakona..."*

Džemo Redžematović: *„Pa ni nema zvaničan stav Islamska zajednica, iz razloga što, ovo su neki noviteti, novi problemi, koji su imputirani zajednici, dakle, uopšte u Crnoj Gori, koja je..."*

Voditelj: *„U kom smislu imputirani?"*

Džemo Redžematović: *„Pa imputirani, ovo je dat nalog da se mora donijeti zakon radi ulaska, vjerovatno, u Evropsku uniju. I to ovaj, maltene, izmišljeni jedan, fabrikovani problem koji ne tišti ovu zajednicu, niti društvo crnogorsko, jer imamo problema većih, problema u zajednici, u državi, ekonomskog stanja, emigracije, dakle, iseljavanje iz Crne Gore i mnogo drugih problema koji tište ovo društvo. A stav islama naravno je poznat, iako nemamo zvaničan stav Islamske zajednice, stav islama je poznat po ovom pitanju, iz prostog razloga što je u Kuranu Bog rekao 'Mi smo stvoreni od jednog čovjeka i od jedne žene'. Dakle, jasno se prepoznaju polovi. Ona porodica kao nukleus svakog društva, daje se sva snaga i sva pažnja usmjerena je, dakle, na porodicu i na jačanje porodičnih veza, a ovo upravo je suprotno svim tim porodičnim i tradicionalnim vrijednostima ovdje u Crnoj Gori. Ponavljam da je u Crnoj Gori, dakle, većina ljudi, oko 85 odsto ja vjerujem pravoslavaca, ostali su, dakle, muslimani, vjerujući ljudi koji drže do svoje vjere, do svojih običaja, tradicije, tako da se ovi zakoni, ovi, da kažem, noviteti i te kako kose sa i vjerskim i tradicionalnim, dakle, vrijednostima Crnogoraca. Dakle, postoji jednostavno... Dakle, da, u islamu je čak i samo ponašanje, dakle, žena ili muškaraca zabranjeno, a kamoli mijenjanje pola. Jedini slučaj jeste ako je osoba hermafrodit, dakle, dvopolac, i onda medicina ako kaže da ima više karakteristika, onda se taj višak polnog organa otklanja, samo u tom slučaju, jer to predstavlja psiho-fizički problem čovjeka koji je takav. Naravno, kao takav ako ostane u društvu, ne zna se onda kakvo će biti nasljedno pravo, kakvo će biti porodično pravo, kakvo će biti obrazovno pravo, dakle, mijenjaju se svi ti parametri ponašanja i zakona koji tretira takvu osobu. Tako da, uglavnom to su (nerazgovjetno), da tako kažem, standardi koji su nametnuti ovom društvu i evo vidjećemo kako će se na kraju sve to završiti, da li će donijeti taj Zakon."*

U nastavku programa, u terminu od 07:57:26 do 08:04:11 sati (6 minuta 45 sekundi), emitovan je segment programskog sadržaja čiji transkript slijedi.

Voditeljka: *„Na samom početku smo rekli da se nijesu odazvali iz Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, kao ni predstavnici brojnih nevladinih organizacija koji zastupaju..."*

Andrijana Razić, advokatica: *„Ništa iznenađujuće..."*

Voditeljka: *„Kao i niko od pripadnika LGBT populacije, koji bi adekvatno govorili i zastupali ova prava. E sad, donošenje ovog Zakona, šta bi značilo za naše društvo, za naš cijeli sistem?"*

Andrijana Razić: *„Kataklizmu. U jednoj riječi kataklizmu. Prvo, izvinjavam se što kasnim. Čula sam najvećim dijelom uvaženog predstavnika Mitropolije u odnosu na drugog sagovornika. Mogu vam reći da potpisujem svaku riječ koju su izgovorili. Vi dobro poznajete moj stav prema ovim*

čuvanim partnerima iz Evrope i Evropske unije i guranje tih agendi koje su nam nametnute već godinama i decenijama, potpuno neskriveno i onako transparentno, oni se više čak ne trude ni da to uviju u neki lijepi papir, ukrasni, nego ono totalno nam to guraju, uz jednu onako dozu superiornosti..."

Voditeljka: *"A mi prihvatamo..."*

Andrijana Razić: *"A mi, naravno, prihvatamo i to je ono što ja pričam uporno sve vrijeme, to su te evropske vrijednosti, dominantno su to te evropske vrijednosti koje se nama nameću i koje se od nas traže da se zadovolje radi ispunjenja čuvenih poglavlja, pristupnih pregovora i tako dalje. Ja uporno pričam, te evropske države imaju i te kako svoje vrijednosti, i te kako imaju nekih dobrih zakonskih rješenja, nekih pozitivnih ideologija. Međutim, nama kao zemlji trećeg svijeta, kako nas oni i dalje definitivno tretiraju, se ne nude te vrijednosti. Nego nam se nude i izvoze se kod nas upravo ove vrijednosti koje potpuno treba da satru jednu naciju, zato što se kontinuirano radi na jednoj devastaciji porodice prije svega, na potpunoj devastaciji i uništenju porodice, na promociji ovakvih nakaradnih vrijednosti i dobro je to rekao uvaženi sagovornik, radi se o jednoj potpuno nakaradnoj ideologiji, koju po mom mišljenju nijedna država koja drži do svog stanovništva, do nekog prirodnog prava, koje prije svake normative o kojoj ste maloprije pričali, barem bi trebala da bude, ne bi smjela da dozvoli. Znači, nijesam, iskreno da vam kažem, niti vidjela taj Nacrt, niti se nešto naročito bavila, meni kao dominantno pravniku krivičaru nijesu ti zakoni negdje ni bliski i ne znam ih sadržinski detaljno dovoljno dobro, ali ono što znam to je ono što sam čula sad od sagovornika i ono što ste mi poslali u pripremi za emisiju da pročitam, ako smo već došli do momenta da se nama traži da to inkorporiramo vrlo jasno i u naše zakonodavstvo, ja mislim da smo mi pred totalnom kapitulacijom u odnosu na sve moguće prirodne odnose u društvu i neke onako tradicionalne vrijednosti i neke nacionalne elemente po kojima je Crna Gora poznata, ja mislim da bi to potpuno naše društvo dovelo do potpunog kolapsa i da bi, i ovako već u dovoljnoj mjeri narušene, te neke standarde ljudskih prava svelo na minimum."*

U nastavku, u terminu od 08:04:12 do 08:04:29 sati (17 sekundi) emitovan je segment programskog sadržaja kako slijedi.

Voditelj: *"Evo ja bih iz Nacrta Zakona izdvojio samo jednu zanimljivu definiciju, tiče se rodnog identiteta, a kaže da označava unutrašnji i lični doživljaj lica na koji ono shvata svoj rod i koji može, ali ne mora da se poklapa sa polom pripisanim, odnosno datim po rođenju."*

U nastavku programskog sadržaja profesor Brajović ukazuje na to da je Crna Gora na putu ka Evropskoj uniji postala sklona prepisivanju, te da je navedeni pravni dokument plagijat. Dodaje i da evropska praksa potvrđuje da je za usvajanje ovakvih zakona neophodna javna rasprava.

U terminu od 08:07:28 do 08:26:01 sati (18 minuta 33 sekunde) emitovan je segment programskog sadržaja čiji je transkript dat u nastavku.

Voditeljka: *"Pa evo, piše u obrazloženju da je jedan od tri ključna razloga zašto se donosi ovaj Zakon upravo da se ojača sistem zaštite i jednakosti i zabrana diskriminacije u Crnoj Gori."*

Boris Brajović: *"Dakle, u uvodnim obrazloženjima Savjeta Evrope piše da je cilj ovog Zakona depatologizacija društva. Dakle, da su one vrijednosti koje ja zastupam, da su muško i žensko biološki pojmovi. Dakle, da ne možemo prihvatiti da se ta ideja pola, koja je prirodna, prevede u neki konstrukt roda, da se izjednače, to su različiti... Rod je uloga (nerazgovjetno). Dakle, ovaj Zakon je i antifeministički. Dakle, da pojednostavim to, postoje prominentne feministkinje koje su protiv ovog Zakona, jer ako ne postoji muško i žensko, onda taj pojam koji je Simon de Bovoar uvela za drugi pojam, žensko, on ne postoji. O čemu će onda oni da pričaju? Koja je to zaštita? Jer, šta ovaj Zakon kaže? Feministkinje su govorile, ti si žensko, iako ne nosiš suknju i crveni ruž, zato što si biološka žena. A sad smo prešli, sa ovim Zakonom, ako se primijeni, ti si žena ako nosiš suknju i crveni ruž, iako nisi biološka žena. Dakle, ovdje postoji toliko raznih problema. Važno je da postoji dijalog i da svaki problem skrivene manjine, bilo koje manjine, kao i jutros, treba da dobije pažnju, kao jutros, da se to problematizuje, da se to ispita. Ali treba da bude javna rasprava i mora biti antidiskriminatorski i prema vjerskim zajednicama. Dakle, moraju i one vrijednosti na kojima počiva naše 'Sveto pismo' iz 'Knjige Postanja' i drugih knjiga. Kaže, što je rekao uvaženi kolega Redžematović, Bog je stvorio muško i žensko. To nije samo za nas*

muško i žensko, nijesu samo polne karakteristike, nego one odražavaju za nas hrišćane i odnos unutar Svete Trojice."

Andrijana Razić: *"Duhovna kategorija."*

Boris Brajović: *"I to je i duhovna kategorija. To je i alegorijska kategorija. Jer, različiti su darovi. Dakle, završavam s time, mi treba svoju djecu da učimo, dakle, da polne razlike, ja imam troje djece, dvije djevojčice i dječaka, dakle, da ne činimo boljim i gorim, to su različiti darovi. Nikad ne smijemo u tom našem ubrzanju u brizi za djecu da dopustimo da neko drugi se bolje stara za njih od nas, od roditelja. Niti država, niti bilo koji zakon. Ovaj Zakon ima intenciju da oduzme roditeljima djecu."*

Voditeljka: *"Svakako. Evo u članu 7 pod 'Promjena oznake pola' piše da prilikom izdavanja novog izvoda iz matičnog registra rođenih zabranjeno je stavljati naznaku da je izvršena promjena pola u matičnom registru rođenih. Je li i ovo jedan od problema?"*

Džemo Redžematović: *"To je pitanje za pravnike. Ali svakako da su to apsurdni. Dakle, pretvaramo se polako u društvo apsurdna i u društvo koje olako sve prihvata. Sve u cilju nekakve tolerancije i minimiziranja problematike. U suštini, problem je sljedeći. Ovo je atak na porodicu. Ovo je atak, kako na roditelje, tako i na djecu i na cjelokupno društvo. Jasno se zna koje su dužnosti i prava roditelja."*

Voditeljka: *"Evo, prekinuću Vas, članom 7 takođe se propisuje da dijete koje je starije od 15 godina može podnijeti zahtjev, ili može podnijeti zahtjev roditelj ili staratelj, sve u saglasnosti sa roditeljima."*

Džemo Redžematović: *"Dijete ne može odlučivati o samom sebi dokle god nije punoljetno. Roditelj ima dužnost da čuva svoju djecu i da ih vaspitava. Čak se preporučuje da u tom porodičnom miljeu često budu i odrastaju sa svojim dedovima, sa nenama, sa babama. Dakle, nije samo roditeljska pažnja toliko bitna, koliko je bitan taj porodični ambijent gdje će dijete da odrasta i gdje će da se vaspitava u duhu tradicije. Tako da je ovo otuđivanje, dakle, djeteta i porodice i otuđivanje jednostavno tog života na koji smo mi navikli. I to su neki novi parametri, neki novi standardi življenja koji se nama nameću pošto-poto i koje mi sada zbog nekih evropskih, navodno vrijednosti, a znamo kakve su te evropske vrijednosti, vidjeli smo ih, imamo priliku da ih upravo sada online gledamo u Gazi i u Palestini, gdje Palestince i djecu palestinsku smatraju životinjama, gdje je dozvoljeno da ih ubijaju i da ih izgladnjuju, da se na razne načine, đavolske načine ophode prema jednom narodu. Tako da sve što je rekla uvažena gospođa Razić, sve što su raniji vrijednosni sistemi Evrope koji su bili kod nas priznati i koje smo htjeli inače da inkorporiramo u naše živote, sada su pali u vodu, jer odnosi jednostavno prema čovjeku koji je nama veoma bitan, da li je on odavde ili iz drugog mjesta, bez obzira na urođene razlike, a vjerujte da je Evropa kao i SAD, kao i sve one zemlje koje podržavaju sve ovo što se dešava, dakle, u Palestini ovaj genocid, one su zaista pale u vodu i sve, makar to bilo i pozitivno s njihove strane, vjerujte, mi ćemo to sa rezervom prihvatiti."*

Voditelj: *"Ono što bih želio da pročitam, a svakako tiče se upotrebe rodno osjetljivog jezika, to je iz člana 5 Nacrta ovog Zakona, koji kaže izrazi koji se u ovom Zakon koriste za fizička lica u muškom rodu, podrazumijevaju iste izraze i u ženskom rodu. Znači, neće postojati razlika u obraćanju ljudima koji su, eto, različitog pola?"*

Andrijana Razić: *"Dobro. Ja sam baš pravi sagovornik na tu temu."*

Voditelj: *"Samo sam naveo jedan od tih članova..."*

Andrijana Razić: *"Znate i prošli ste tu torturu s moje strane što se tiče tih rodno senzitivnih termina. To je totalna jedna katastrofa. Ja sam se tu osjećala diskriminisano i uvredljivo, kad mi se neko tako obrati i kad promijeni ono što mi je titula u nepostojeći termin. Ali ovo o čemu pričamo sad, jednakost i zabrana diskriminacije i tako dalje, ja ne vidim uopšte ko je diskriminisan u ovoj državi. Prvo, to nijesam vidjela ni kad je u pitanju LGBT zajednica, to ne postoji. Dakle, to su vještački kreirane podjele, to ne postoji. A tek ovo ovdje. Znači, ne radi se uopšte ni o kakvoj diskriminaciji, radi se o promociji ovih stvari, indoktrinaciji, to su skroz dvije različite stvari. Dobro su sagovornici ukazali u tom smislu, vi ako imate neko urođeno pravo, pa vas neko u tom smislu diskriminiše, mi smo svi ljudi, pa se neko tretira prema jednom kao čovjeku, prema drugom kao prema psu, to je diskriminacija. Nije diskriminacija da umišljene i izmišljene termine, koje neko pokuša da indoktrinira nekom u svijest, posebno, naravno, nije*

ništa to slučajno, djeca do 15 godina, jer ne možete vi čovjeku odraslom od 30 godina nametnuti da on može da bude fikus. Ali djetetu od 15 godina, koje živi u društvenim mrežama, koje živi u jednom potpuno drugom meta-univerzumu, koje živi u Matriksu, i te kako možete. Radi se na popularizaciji, a mi smo, hvala Bogu, društvo koje prati trendove..."

Voditelj: *"I upija sve to..."*

Andrijana Razić: *"Tako je. I prema tome potpuno nekritički, posebno to što nam dolazi sa Zapada, jer mi potpuno, po meni jedno neracionalno ponašanje, neracionalan odnos imamo prema tim zapadnjačkim kulturama, koje su možda nekad, prije vijek-dva, ili više decenija, bile naprednije od nas. Ali mi zadnjih decenija vidimo, ja ne znam čita li neko nešto, sluša li neko nešto, je li neko normalan, znači vidimo li mi u zadnjih deset godina kakve su te njihove vrijednosti? Pomenuo je kolega sagovornik, vidjeli smo i u doba pandemije kakva su ta njihova ljudska prava, poštovanje ljudskih prava i tako dalje. Zna li vi gdje smo mi iznad njih, po poštovanju ljudskih prava. Ja vam to kažem i u odnosu na zakone, a da ne pričam o tome koliko smo u odnosu na neke prirodne, civilizacijske vrijednosti i dostignuća, koliko smo mi u odnosu na njih, jer je to jedno izvitopereno društvo. Htjeli to oni da priznaju, ili ne. To sad, neko kaže, i obično, pošto ja zastupam ove kontroverzne teze po svakom pitanju, pa kažu sad je to popularan termin teorija zavjere, ja kažem teorija zavjere postoji, jer postoji zavjera. To je elementarni silogizam. Znači, radi se o jednoj agendi, koja je za neku godinu da se čekira i naravno, guraju se nevladine organizacije, naravno, ko plaća muziku, taj sluša pjesmu i tako dalje. To su sve proste stvari za razumjeti. Samo što, nažalost, nama kreiraju politiku i neke društvene tokove neki ljudi koji se rukovode nekim drugim interesima, a ne onima koji bi trebalo da im budu po definiciji funkcije koju obavljaju, a to je da su predstavnici građana, države koju zastupaju, da poznaju mentalitet tih ljudi koje zastupaju i tako dalje. Jer, znate šta, mi smo vrlo specifičan narod. Ja se ne bih baš tako zalijetala. Nijesmo mi toliko naivni, mi možemo na prvu loptu, nama možete na prvu loptu da prodate, jer smo naivni. A vjerujte mi da na drugu ne možete. Znači, mislim da su se zalećeli previše i da su potcijenili narod Crne Gore za dosta stvari, ali posebno za ovaj sad dio i po meni ovo ne može nikako kod nas da, iako se zakonski usvoji, mislim da apsolutno neće moći da se primjenjuje, jer naravno svjedoci smo i u drugim oblastima, da to što nešto piše kao slovo zakona ne mora u praksi da se primjenjuje i ne znači ništa."*

Voditeljka: *"Društvenim mrežama već se širi peticija i molba da narod odluči da li će referendumom doći do ovoga, ili ne. Čak, evo imamo i naši gledaoci šalju referendum, da se izglasa referendumom, jer ipak ovo o čemu govorimo tiče se cijelog društva i cijele zajednice."*

Andrijana Razić: *"Tako je."*

Voditeljka: *"Jeste li mišljenja da bi referendum bio jedino pravo rješenje za ovakav zakon?"*

Boris Brajović: *"Nije potreban referendum. Za ovakva pitanja postoji (nerazgovjetno) odluka. Ja mislim da je ovdje potrebna javna rasprava, stručna, koja bi pokazala argumente i za jednu i za drugu stranu. Ali ovdje je ono što želim da naglasim. Ideologija koja stoji iza ovih projekata, jer ovo nije prvi projekat, iza njega će doći drugi. Imate čuvenu teoriju Overtonovog prozora, kako da od ideje koje su nezamislive prevedu preko tih pet faza u zakon."*

Voditelj: *"U prihvatljive."*

Boris Brajović: *"Životnost jedne ideje ne zavisi od vještine političara. Vidite, ovaj (nerazgovjetno), oni ne bi mogli nijednu ideju da argumentuju."*

Andrijana Razić: *"Apsolutno."*

Boris Brajović: *"Nego zavisi od toga da li je ta ideja u nekom prozoru ili okviru. I kad se dovede u prozor, okvir, vi jednu ideju koja je nezamisliva prevodite ili preko medija ili preko socijalnih mreža prevodite je u radikalno. Dakle, ona je čudna, ridikulna, ljude to intrigira. Pa onda je prevedete iz toga u popularno, pa iz popularnog u uobičajeno i onda ozakonite. Jer ja zato kažem, ovdje ovaj termin samoodređenje, da se vratim na to, to je jedan (nerazgovjetno) stav. Možete da tvrdite za sebe da ste Napoleon, ali vam je potrebna potvrda od drugoga, jer mi smo bića zajednice koja se ogledaju u drugome. Dakle, ovaj Zakon smjera i na mene. Jer ovo prepoznaju 'recognition', je zapravo priznavanje. Jer on može da se izjašnjava i to je sloboda, tu se ne miješam, u bračni krevet, šta god, to je stvar slobode, mi smo bogolika bića po hrišćanskom učenju i sloboda je jedan od onih darova koje nam je Bog darovao. Čak i sloboda od Boga, da možemo i Bogu reći ne, ne samo da. Ali da se to normativizuje kao normalnost, to*

je već jedan problem, dakle, incestuozan za mene. Zakoni treba da uvoze koheziju i stabilnost u društvo, a ne da uvode nemir i haos. I to je po meni suština ovog Nacrta Zakona."

Voditelj: „Mogu li ovakve stvari da naruše samo funkcionisanje porodice i onako kako mi doživljavamo sam pojam porodice?“

Džemo Redžematović: „Mi ovdje branimo naše teze i uvjerenja koja su sama po sebi vidljiva i što bi rekli altruizam, je li da? I ne vidim zaista nikakvu potrebu da mi branimo, više vidim potrebu da oni kažu njihove stavove.“

Voditeljka: „A oni izgleda nisu pokazali interesovanje jutros, vidimo da ih nema.“

Džemo Redžematović: „Naravno. Tako da mi jednostavno pričamo, možemo pričati koliko hoćete, ali pitanje je zaista koliko naši političari, oni koji donose odluke su zapravo svjesni svoje vjere, svoje tradicije, svojih vrijednosti. Da li će oni sutra podići ruku u Skupštini, ili neće, ja vjerujem da je to najbitnija stvar, a o ovim stvarima, to je toliko bjelodano, toliko jasno da je to imputirano, da je to strano našem društvu, našoj zajednici, tako da ne vidim nikakvog, vjerujte, razloga da se dalje upuštamo u teoretisanje ovih njihovih, što rekoše ideoloških, ovo je ideologija već, ovo se neće zaustaviti. U Kuranu se kaže... (navodi na arapskom jeziku). Vi svaku mjeru prelazite, ovo je jedan u nizu projekata, koje su oni, plaćeni jednostavno...“

Andrijana Razić: „Tako je.“

Džemo Redžematović: „Da unesu u naše društvo i protiv toga se zaista treba boriti i zakonskim sredstvima i javnom raspravom, naravno. Ali na jedan fin, kulturni način, da nikoga ne vrijeđamo, jednostavno da branimo svoje porodične vrijednosti.“

Voditeljka: „Donošenjem ovih zakona, da li znači da moramo mijenjati i Ustav, s obzirom na to da imamo naznačeno ko je muškarac, ko je žena, da je brak zajednica muškarca i žene. A evo ovdje, ovim Zakonom, član 15 kaže da lice kome je promijenjena oznaka pola u ličnim dokumentima ima pravo na brak i životno partnerstvo u skladu sa propisima koji regulišu (nerazgovjetno).“

Andrijana Razić: „Pa naravno, to vam iz temelja mijenja i zakonodavni okvir i ustavni okvir i sve obrće naglavačke. To je potpuno jasno, jer vi... Inače zakoni funkcionišu po principu lančane reakcije, znači ne možete, rijetko kad vi možete intervenisati zakonodavno u neki zakon, a da on nije u konekciji sa nekim drugim. Naročito to važi za parnične zakone, koji regulišu oblast porodičnih odnosa, radnih odnosa, društvenih odnosa i tako dalje. Tako da apsolutno bismo iz temelja mijenjali, to znači da bismo mijenjali iz temelja društvene vrijednosti na kojima počiva naša i civilizacija savremena i naša nacionalna država. Sad ja namjerno govorim termin nacionalna, jer drugačija je regulacija u Ustavu, ali ja mislim da nacionalnost nije samo ustavna kategorija, nego ovo o čemu smo maloprije pričali, jedna vrsta i duhovne kategorije i odrednice i određenog naroda i ja vjerujte mi da negdje, maloprije ste pomenuli zašto nema njih da brane ove svoje teze i ovo što je moguće vrlo da nemaju potrebu da biraju, jer znaju da je to već gotova stvar, zato što se u našoj državi naravno ne pitaju naši vlastodršci takozvani, niti naša politička elita pod znacima navoda, nego naravno diktiraju nam se uslovi, kaže nam se što ćemo da radimo i ne postavlja se pitanje. Dakle, mi imamo jedan totalno servilni položaj prema svima iz okruženja, posebno prema ovim čuvenim partnerima iz Evropske unije, ti evropski standardi i tako dalje, poglavlja, znači mi se tu apsolutno ništa ne pitamo. Ne samo da se mi ne pitamo, ne pitaju se ni ostale evropske države.“

U nastavku programskog sadržaja, u terminu od 08:27:29 do 08:30:31 sati (3 minuta 2 sekunde) emitovani su navodi koji slijede.

Andrijana Razić: „Mislim da precjenjuju spremnost ovog naroda da prihvati takve, opet ću da kažem i namjerno koristim taj termin, nakaradne ideologije i da oni ni na jedan način to neće moći da spovedu što su naumili. Makar ne još neko vrijeme, makar ne na ovako transparentan i otvoren način. Znači, da li će to da se desi za 20, 30 godina, kad dominantno stanovništvo postanu ova sadašnja djeca od 10-15 godina o kojima pričamo, koji potpuno žive u jednom drugom paralelnom univerzumu, bukvalno, da li će to tada moći, kad se izgubi korijen ovih tradicionalnih vrijednosti koje mi nosimo, moja generacija i Vaša generacija i tako dalje, moguće. Ali, za sad, po mom mišljenju su preuranili i dobro su se zalećeli pred rudu i mislim da će onako baš da udare u zid i da slome sebi glavu.“

Voditeljka: „Evo, da gledamo u budućnost, ako se i kad donese ovaj Zakon, kako bi izgledala porodica jedna, kako bi izgledali potomci te porodice?“

Džemo Redžematović: „Kao što sam rekao maloprije, ovo je atak na porodicu i na te naše društvene, tradicionalne vrijednosti. Dakle, ne postoji porodica. Porodica je, inače, napadnuta od ranije. Imamo, po statistici, ja mislim da sedam godina brak traje u Crnoj Gori, dakle, većina brakova.“

Andrijana Razić: „Imate sad po procentima jednočlane porodice koje su sad, to je u Evropi u ogromnom procentu (nerazgovjetno).“

Džemo Redžematović: „Plus oni koji žive sa mačkama, sa životinjama, sa psima, koji neće da se udaju, neće da se žene, hoće da imaju jedno dijete. Sve je nakaradno. Prava riječ. Sve je nakaradno postalo, još ovo što nam imputiraju. Stvarno porodica više nema nikakvu vrijednost.“

Voditelj: „Ja sam htio još da pitam, imali smo svakako slučajeve promjene pola kod nas u Crnoj Gori. Kako Vi gledate na to i kakva je to vrsta pojave, da kažem?“

Voditeljka: „Da ne upadam u riječ, ali i oni su bili pozvani u ovu emisiju.“

Voditelj: „Jeste i oni su bili...“

Boris Brajović: „Dobro, postoje razlozi zašto nijesu došli, da ne ulazimo u to. To treba gledati od slučaja do slučaja, pošto postoje i medicinski razlozi. Mi smo u Mitropoliji, imali smo jedan takav slučaj, tako jedno dijete iz Berana sa teškim životom, mučenik, takva porodica i dobro je živ bio, krstili smo ga, promijenio je pol. Dakle, krstili smo ga u onaj pol u kojem je rođen, iako je on promijenio pol. Postoje različiti razlozi, to su izuzeci koje treba ispratiti medicinski sa svom brigom. Dakle, ali ovdje je u pitanju nešto drugo. Da ta ideja o nedefinišućim, beskrajnim polovima, jer to će drugi zakon poslije ovoga vidim (nerazgovjetno), pa će biti da se uvede i treći pol.“

Na kraju razgovora, u terminu od 08:31:14 do 08:32:44 sati (1 minut 30 sekundi), emitovan je segment programskog sadržaja koji slijedi.

Boris Brajović: „Proces je da mi imamo jednu zajednicu u kojoj ćemo se kao ličnosti susretati na onim tačkama na kojima možemo zaštititi svoje identitete, a da ne ugrožavamo drugog. Jer to je sloboda. Ali ako ugrožavate moj identitet, on je suštinski sa vrijednostima koje ja baštinim, jer vrijednost je meni važna, ali ne treba ugroziti tuđe vrijednosti, ali da su to vrijednosti koje su zasnovane, ne na nekom činu proizvoljnom, nego na činu koji proizilazi iz iskustva odnosa, to je važno. Da se naša djeca nauče šta znači upaliti šporet, šta znači voljeti... Dakle, ne možete, dijete mora da prođe iskustvo, ne možete nikoga naučiti kako se voli, ili kako se čeka voljena žena po kiši ispod prozora, to mora dijete da nauči. Ne možete nekoga iz knjiga naučiti kako da pliva, da vozi biciklo, mora da krene. E, to iskustvo odnosa je ono što treba da bude referentna tačka u ovome, a ne fantazmi i ideali i teorije, priče, što kaže onaj sarajevski čuveni što ima prodavnice ćevapa, Bajro, kaže, sve je priča. Dakle, on je shvatio što je ta ideologija današnjeg svijeta. Ali nije sve priča.“

Voditeljka: „Samo ću još da dodam da i gledaoci koji su jutros pisali, a bilo ih je dosta, većinski su, da ne kažem svi, bili protiv ovog Zakona, ili kako sam već napomenula, da se referendumom odlučuje o ovom Zakonu.“

Tokom cjelokupnog trajanja navedenog programskog sadržaja u donjem dijelu ekrana emituje se grafička insertacija na kojoj dominira naziv emisije „Jutro“. Lijevo od naziva ispisano je vrijeme emitovanja programa, iznad čega se smjenjuju temperature u crnogorskim gradovima. S desne strane, prikazuju se tri reda informacija, među kojima dominantno centralno mjesto zauzima tema emisije: „MUŠKO, ŽENSKO ILI NEŠTO TREĆE“. Ispod navedene teme emisije prikazuje se krol sa najvažnijim vijestima, dok se iznad naziva teme emisije smjenjuju servisne informacije i tekst sljedeće sadržine: „Pitanja za temu jutro šaljite na viber broj 068 838 353“.

U gornjem desnom uglu ekrana emitovan je logo emitera „Prva TV“, uz grafičku insertaciju „uživo“.

3. Uvažavajući pravo na slobodu izražavanja i uređivačku autonomiju medija, oni su slobodni da određenu pojavu, događaj ili slično tretiraju na različiti način, a da pri tome ne prekrše propise. Ne može se dovesti u pitanje pravo emitera da, u skladu sa njegovom uređivačkom politikom, pribavlja, objavljuje i prenosi informacije od interesa za javnost, te da objavljuje, prenosi

- informacije ili komentariše pojave, događaje i postupke pojedinaca, uz obavezu da komentare jasno odvoji od ostalih vijesti i informacija, posebno onih kojih se odnose na istu temu. Dakle, emiteri imaju pravo da određenu pojavu, događaj ili slično tretiraju na različiti način, ali moraju voditi računa da pri tome ne prekrše propise.
4. Sloboda izbora, načina predstavljanja i pristupa temi koju emiter obrađuje spada u domen uređivačke slobode i slobode izražavanja emitera.
 5. Prigovor je podniet povodom rubrike „Tema jutra“, u programskom sadržaju „Jutro“, koja je bila posvećena Nacrtu Zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoopredjeljenja (u daljem tekstu: „Nacrt Zakona). S obzirom da je u toku bila javna rasprava o nacrtu zakona, čija priprema je izazvala različita mišljenja i reakcije, radi se o pitanju od interesa za javnost.
 6. Kako su mediji jedan od ključnih faktora za formiranje javnog mnjenja, njihovi sadržaji (izvještaji, debate, komentari) o procesima i događajima koji su usmjereni na regulisanje, zaštitu ili ostvarivanje ljudskih prava imaju veliki značaj. Zadatak medija je da prenesu nepristrasnu informaciju, da pitanja predstave na objektivni i uravnotežen način, ali je, takođe, njihova uloga i da bez predrasuda stanu na stranu pravne jednakosti i doprinesu formiranju šireg društvenog antidiskriminatornog okruženja. Društvena obaveza medija jeste da doprinesu suštinskom razumijevanju određene problematike. Putem otvaranja javne debate, prenošenjem različitih stavova i objektiviziranjem problema, mediji obezbjeđuju da šira javnost na osnovu relevantnih informacija i vlastitih promišljanja, izgradi konstruktivan stav.
 7. Ne može se dovesti u pitanje pravo voditelja i medija da povodom procesa, koji je izazvao interesovanje javnosti, pokrene pitanje opravdanosti donošenja zakona i mogućih posljedica njegove primjene. Takođe se ne može dovesti u pitanje pravo voditelja i medija da svojim sadržajima podstiču ili doprinose debati o određenoj zakonodavnoj inicijativi, a posebno u imajući u vidu da se njom regulišu ostvarivanje i zaštita ljudskih prava, uključujući pravo na rodni identitet.
 8. Uvažavajući pravo novinara i medija da predstave stavove vjerskih zajednica i pravnika o određenoj zakonodavnoj inicijativi, ne može se opravdati omogućavanje iznošenja navoda koji predstavljaju generalnu osudu ili napad na čitavu grupu ljudi koji su za usvajanje zakona odnosno regulisanje pravnog prepoznavanja rodnog identiteta na osnovu samoopredjeljenja. U navodima gostiju, koje voditelj podržava ili na njih ne reaguje, ukazuje se da se zakonom pokušava omogućiti oduzimanje djece, da se predložene rješenja kose sa vjerskim i tradicionalnim vrijednostima većine ljudi pravoslavne ili muslimanske vjere, da se promjena pola može opravdati samo ako postoji „*psiho-fizički problem*“, da je zalaganje za ovu i slične inicijative doprinosi „*devastaciji porodice ..., ... promociji ... nakaradnih vrijednosti*“, da je neprihvatljivo zalaganje za ostvarivanje prava na rodni identitet, upoređuju se zastupnici predmetne inicijative (tj. prava na samoopredjeljenje po pitanju rodnog identiteta) sa počiniocima zločina prema nedužnom stanovništvu i djeci u Gazi.

To jasno ukazuje da namjera emitera nije bila da samo omogući predstavljanje stavova institucija čiji su predstavnici bili gosti u emisiji. Upravo postavljanjem pitanja formulisanim na način da se jasno stavlja na stranu sagovornika, može se zaključiti da je emiter doprinio podsticanju diskriminacije i netrpeljivosti po osnovu zalaganja za pravo na samoopredjeljenje po pitanju rodnog identiteta ili zastupanja određene inicijative (usvajanje zakona).

Generalizovanim i bezrazložnim optuživanjem zastupnika za usvajanje zakona i njihovom osudom kao cjeline za davanje doprinosa „*devastaciji porodice, ...promociji nakaradnih vrijednosti*“, emiter je doprinio izazivanju nepoštovanja, predrasuda i stigmatizacije ove grupe, te diskriminaciji i netrpeljivosti prema osobama koje se zalažu za ostvarivanje i zaštitu prava na prepoznavanje rodnog identiteta na osnovu samoopredjeljenja.

9. Ne dovodeći u pitanje pravo emitera da sam vrši izbor sagovornika za određenu temu, s obzirom da se radi o delikatnoj i nedovoljno poznatoj temi, izborom sagovornika koji nijesu bili upoznati sa nacrtom zakona ili su se sa tematikom koju zakon reguliše suočili tek dobijanjem poziva za emisiju, emiter je propustio da doprinese cjelovitom, objektivnom i nepristrasnom informisanju javnosti. Činjenica da je emiter pokušao da obezbijedi učešće predstavnika predlagača nacrt

zakona (Ministarstva ljudskih i manjinskih prava) i organizacija koje se bave ljudskim pravima LGBTI osoba, kao i da se isti nijesu odazvali pozivu za gostovanje, ne oslobađa emitera odgovornosti za propuštanje da različiti pristupi i mišljenja budu primjereno zastupljeni, na objektivna način, bez uređivačkih intervencija i komentara kojima bi se favorizovala jedna strana (strana koja se protivi usvajanju zakona).

10. Treba imati u vidu jasnu razliku između odgovornosti gosta/sagovornika za date izjave, s jedne strane i odgovornosti medija i medijskih poslenika koji doprinose njihovom prenošenju ili širenju u okviru svog zadatka da prenose informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa, s druge strane, ali mediji ipak mogu snositi određenu odgovornost ako, na primjer, usvoje ili potvrđuju određene stavove svojih sagovornika / gostiju.
11. Prilikom sagledavanja da li je došlo do kršenja Zakona, Agencija je posebno vodila računa da li je emiter ili njegov predstavnik (voditelji emisije) učinio ili propustio da učini nešto čime je omogućio ili podsticao prenošenje ili širenje stavova kojima se doprinosi diskriminaciji ili netrpeljivosti prema pripadnicima određene grupe po osnovu njihovog ličnog svojstva, a u ovom slučaju rodnog identiteta ili polne orijentacije. U više navrata su gosti emisije sugerisali da podržavanje prava na prepoznavanje rodnog identiteta na osnovu samoopredjeljenja upitno sa aspekta „normalnosti“, moralnosti, incestuoznosti i slično.
12. Ne može se opravdati izostanak reakcije voditelja na iznesene, ničim osnovane, stavove gostiju da „*Ovaj Zakon ima intenciju da oduzme roditeljima djecu*“, da se njime „uvode nemir i kaos“, kao i stavove koji su diskriminišući i izazivaju natrpeljvost i netoleranciju prema pojedincima zbog njihovih životnih stilova i odluka („*Plus oni koji žive sa mačkama, sa životinjama, sa psima, koji neće da se udaju, neće da se žene, hoće da imaju jedno dijete. Sve je nakaradno. Prava riječ. Sve je nakaradno postalo, još ovo što nam imputiraju. Stvarno porodica više nema nikakvu vrijednost.*“).
13. Iako se ne može dovesti u pitanje pravo gostiju da iznesu svoje, možda grube i provokativne stavove, u vezi sa određenim pitanjima (potreba za donošenjem zakona u svijetlu postojanja brojnih i aktuelnih drugih društvenih problema, značaj uvažavanja mišljenja vjerskih organizacija, kao i uticaja različitih politika na razvoj društvenih, posebno porodičnih, vjerskih i tradicionalnih vrijednosti, značaj i obaveza korišćenja rodno senzitivnog jezika), emiter je bio dužan da skrene pažnju na zakonom propisanu obavezu korišćenja rodno senzitivnog jezika i zabrane širenja ideja, tvrdnji ili mišljenja koja izazivaju, šire, podstiču ili pravdaju diskriminaciju ili netrpeljivost po osnovu bilo kog ličnog svojstva ili uvjerenja.
14. Uvažavajući slobodu mišljenja gostiju, kao i njihovo pravo da predstave svoje stavove povodom nacrt zakona, pa i stavove koji su, možda, rezultat njihove neinformisanosti, nepoznavanja materije kojom se zakon bavi ili prosto tumačenja nepotpunih informacija kojima raspolažu, emiter je bio dužan da ukaže na dostupne informacije u vezi sa temom emisije kako bi gledaoci bili u mogućnosti da budu cjelovito informisani. Na primjer, iako su gosti, u više navrata, ukazivali na potrebu organizovanja javne rasprave o nacrtu zakona (nadaju se „*da će biti i u nekoj doglednoj budućnosti i neka javna rasprava*“, kao i da „*treba da bude javna rasprava i mora biti antidiskriminatorski i prema vjerskim zajednicama*“), voditelji su propustili da ukažu na javno dostupne informacije da je Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, dana 14. februara 2024. godine dalo na javnu raspravu Nacrt zakona i uputila javni poziv svim zainteresovanim organizacijama i zajednicama da se uključe u javnu raspravu i daju svoj doprinos u razmatranju Nacrta zakona (<https://www.gov.me/clanak/javni-poziv-nacrt-zakona-o-pravnom-prepoznavanju-rodnog-identiteta-na-osnovu-samoodredenja>). Nadalje, propuštali su da informišu da su, u okviru programa javne rasprave, održana tri okrugla stola (u Ulcinju, Bijelom Polju i Podgorici), te da se javna rasprava završava 15. marta 2024. godine, što je bila prilika da svi zainteresovani subjekti, pa i predstavnici insititucija čiji predstavnici su bili gosti emisije, podnesu svoje primjedbe i sugestije za izmjene nacrt zakona.
15. Voditelji emisije su, sugestivnim pitanjima i svojim komentarima favorizovali jednu stranu, tj. stranu koja je protiv usvajanja nacrt zakona, a lično uvjerenje i mišljenje voditelja diskriminatorno su uticali na način predstavljanja teme (najava: „*Upravo o ovoj temi razgovaraćemo ovog jutra i šta bi se desilo ako dođemo u situaciju da maloljetne osobe mogu da odlučuju kojeg su pola?*“ „*Ali petnaest godina definitivno da...*“ ... „*Što je znak da ni zajednica nije dovoljno upoznata sa ovim Nacrtom Zakona.*“... *E sad, donošenje ovog Zakona, šta bi*

značilo za naše društvo, za naš cijeli sistem?" ... „Mogu li ovakve stvari da naruše samo funkcionisanje porodice i onako kako mi doživljavamo sam pojam porodice?"

16. Emiter je predstavio i nepotpunu i pristrasnu informaciju o reakcijama gledalaca povodom zakona („gledaoci koji su jutros pisali, a bilo ih je dosta, većinski su, da ne kažem svi, bili protiv ovog Zakona, ili kako sam već napomenula, da se referendumom odlučuje o ovom Zakonu"). Jer, emiter je bio dužan da, ako je već omogućio glasanje publike, kod objave rezultata objavi i ukupan broj pristiglih glasova, što je propisano članom 43 Pravilnika.
17. Imajući u vidu da je riječ o sadržaju u informativnom programu, emiter je bio dužan da isti bude cjelovit, nepristrasan i objektivan. Takođe, različita stanovišta po pitanju predmetnog Nacrta Zakona nijesu predstavljena, a uređivačkim intervencijama i komentarima favorizovana je jedna strana.

Saglasno navedenom, može se zaključiti da je emiter prekršio obaveze vezane za proizvodnju informativnog programa, odnosno da je u predmetnom slučaju prekršen član 48 stav 2, član 55 st. 6 i član 56 st. 4 Zakona, član 7, član 8 stav 1 i 2, član 11 stav 1 i člina 17 stav 1 Pravilnika i tač. 7.1. izdatog Odobrenja za emitovanje O-TV-K-15.

Nakon sprovedenog postupka i uz uvažavanje svih relevantnih činjenica, direktorica Agencije je, saglasno čl. 140 i 141 Zakona, donijela odluku kojom se emiteru izriče upravno-nadzorna mjera upozorenja.

Emiteru je naloženo da u skladu sa čl. 140 stav 3 Zakona informaciju o izrečenoj mjeri objavi u svom programu, kao i da u pisanoj formi obavijesti Agenciju o načinu (sadržaj, datum i vrijeme) objavljivanja informacije o izrečenoj mjeri.

Ovo Rješenje će se objaviti na veb-sajtu Agencije www.aemcg.org.

Ovo Rješenje stupa na snagu danom donošenja.

UPUTSTVO O PRAVNOM SREDSTVU

Protiv ovog Rješenja može se podnijeti žalba Savjetu Agencije za elektronske medije u roku od 15 dana od dana njegovog dostavljanja.

Dostavljeno:

- „AST“ d.o.o.
- NVO „Asocijacija Spektra“ iz Podgorice
- Savjet Agencije za elektronske medije
- Sektor za nadzor nad radom pružalaca AVM usluga
- Sektor za pravne i ekonomske poslove
- Služba za informaciono-komunikacione tehnologije
- Služba za zajedničke poslove

Pripremila: Zorica Popović

Odobrila: Jadranka Vojvodić